

O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDAGI MUAMMOLAR

Xoshimova Husnida

*Termiz davlat universiteti o'zbek filologiyasi fakulteti
4-bosqich 521-guruh talabasi*

Annotatsiya. Tarixdan ma'lumki, davlatning parchalanishiga eng asosiy sabab tashqi hujumlar emas, balki ichki nizolar hisoblanadi. Chor Rossiyasining Turkistonni bosib olishi bunga yaqqol misol bo'la oladi. Biz nega buni misol qilib keltirdik? Bugungi kunda ba'zi tilshunoslarimizning qilayotgan harakatlari, ya'ni hammasi bir yoqadan bosh chiqarmay, o'zlarining fikrlarini olg'a surishi, boshqalarning fikrlariga e'tibor qaratmasliklari bizga shu holatni eslatib yubormoqda.

Kalit so'zlar: fe'l kesim, ot kesim, ravishdosh, sifatdosh, portlovchi undosh, qorishiq undosh.

Аннотация. История показала, что главной причиной распада государства являются не внешние нападения, а внутренние конфликты. Ярким примером этого является нашествие царской России на Туркестан. Я привел пример, почему. Это напоминает мне действия некоторых наших лингвистов сегодня, то есть все они продвигают свои собственные идеи, не обращая внимания на мнение других.

Ключевые слова: глагол cut, конь cut, рифмовка, прилагательное, взрывной согласный, смешанный согласный.

Annotation. History has shown that the main reason for the disintegration of the state is not external attacks, but internal conflicts. The invasion of Turkestan by Tsarist Russia is a clear example of this. I gave an example of why. It reminds me of the actions of some of our linguists today, that is, they all promote their own ideas, not paying attention to the opinions of others

Keywords: verb cut, horse cut, ravishdosh, adjective, explosive consonant, mixed consonant.

Bugungi kunda BMT tomonidan tuzilgan o'lik tilga aylanmasligi uchun himoyaga muhtoj bo'lgan tillar qatorida o'zbek tilini ko'rish naqadar ayanchli hodisa. Biz ushbu maqola orqali o'zimizni ikkilantirgan bir qancha savollarga javob qidirmoqchimiz. Nima uchun hali ham tilshunosligimizda to'laqonli, mustahkam ishlab chiqilgan qoidaga to'xtalinmagan? Shuning uchun ham hozirda o'quvchilarda

ikkilanishlar mavjud. Bugungi kunda tezroq bu ikkilanishlarni bartaraf etib,tilimizning o'lik tilga aylanib qolmasligi uchun belni mahkan bog'lab ishga kirishishimiz juda ham zarur deb hisoblaymiz.

2014-yilda chiqarilgan 8-sinf ona tili darsligidagi "Kesim" mavzusida fe'l kesim va ot kesimga ta'rif berilar ekan,shunday deyiladi: "Fe'l kesim sof fe'l va ba'zan ravishdosh bilan ifodalanadi. -guncha qo'shimchasini olgan ravishdoshgina kesim bo'lib kelishi mumkin";

" Fe'ldan boshqa so'z turkumlari(ot, sifat, son, olmosh, ravish, taqlid so'z), shuningdek, fe'lning vazifa shakli hisoblangan harakat nomi bilan ifodalangan kesim ot kesim hisoblanadi".[4.52]

Xo'sh, savol tug'iladi. Sifatdosh-chi? Nega u haqida ma'lumot berilmadi?

Keyingi masala, "Ch" undoshi hosil bo'lish usuliga ko'ra qanday undosh hisoblanadi? 5-sinf darsligida uning hosil bo'lish usuliga ko'ra qaysi guruhga mansubligi to'g'risida biror ma'lumot yo'q. [3.93] B. Mengliyev [1.93] va R.Sayfullayeva bilan hamkorlikdagi B. Mengliyevning darsliklariga [5.54] e'tibor qaratadigan bo'lsak, "Ch" undoshini portlovchi undosh deya e'tirof etganlar. Agar ushbu undosh portlovchi bo'lsa, biz shu kungacha o'rganib kelgan "Qorishiq undosh" qayerga yo'q bo'ldi? Bunday tushuncha endi tilshunosligimizdan butunlay chiqib ketadimi?

Yana bir savol tug'iladi. Sifatdosh, ravishdoshlarning qo'shimchalari kesimni shakllantirishga xizmat qilgan paytda ushbu qo'shimchalarga sifatdosh yoki ravishdosh qo'shimchalari deb emas, balki zamon hosil qiluvchi qo'shimcha deb qaraymiz deb o'rganganmiz. Shu o'rinda diqqatingizni 8-sinf darsligidagi keltirilgan misolga qaratmoqchimiz: "Ishning boshi boshlanguncha".

Yuqorida ta'kidlaganimiz, ravishdoshning fe'l kesim vazifasida kelish holati. E'tibor bering, bu yerda ravishdosh deb olingan so'z "boshlanguncha" so'zi. Lekin u so'z kesim bo'lib kelyapti. Shunday holatda ham bu so'zga ravishdosh deb qaraymizmi? Agar shunday deb qarajak,unda yuqoridagi qoida qayerda qoladi? Tilshunosligimizda shunga o'xshash masalalar juda ko'p. Biz bu fikrlar yuzasidan o'z mulohazalarimizni bildirib o'tmoqchimiz.

Avvalo birinchi masalaga yuzlanadigan bo'lsak, agar, ravishdoshdagi o'sha misol (ishning boshi boshlanguncha)ni kesim deb oladigan bo'lsak, unda sifatdosh ham fe'l kesim tarkibiga kiradi. Masalan, "Bermasning oshi pishmas".

Endi ikkinchi masala, "Ch" undoshi haqida fikr yuritadigan bo'lsak, bizning fikrimizcha ,u qorishiq undosh hisoblanadi. Negaki u portlovchi "t" hamda

sirg'aluvchi "sh" undoshining qo'shilishidan hosil bo'lgan va shuning uchun ham "qorishiq" deb nom olgan.

Ko'pchilik tilshunos olimlar ch undoshi chindan ham "t" va "sh" ning qo'shilishidan hosil bo'lganini tan oladilar. Lekin ba'zilari u hosil bo'lish o'rni nuqtayi nazaridan qorishiq desalar, ba'zilari hosil bo'lish usuli nuqtayi nazaridan qorishiq deyдилar. Biz hosil bo'lish o'rniga ko'ra qorishiq deb hisoblovchi olimlarning fikriga qo'shilmaymiz. Sababi "t" undoshi ham "sh" undoshi ham hosil bo'lish o'rniga ko'ra til oldi undoshi hisoblanib, ikkisi bir guruhga mansub. Shu sababdan ham uni biz hosil bo'lish usuliga ko'ra qorishiq undosh deya e'tirof etgan bo'lardik. (Ma'lumot: N.Erkaboyeva o'zining "O'zbek tilidan ma'ruzalar to'plami" asarida "Ch" undoshini qorishiq deb ta'kidlagan) [2 32]

Uchinchi masala yuzasidan nimadir deb aytolmaymiz. Ikkala qoidadan birini chiqarib yuborish kerak, bizningcha.

Albatta, bu xususida tilshunos olimlarimiz anchayin bosh qotirganlar. Biz shunchaki yuqorida aytib o'tganimizdek, o'zimizni ikkilantirgan savollarga javob qidirmoqchi bo'ldik xolos...

Foydalanilgan adabiyotlar:

c)B. Mengliyev "Hozirgi o'zbek tili".

d)N. Erkaboyeva "O'zbek tilidan ma'ruzalar to'plami".

e)N. Mahmudov, A. Sobirov, Sh. Sattorov, Sh. Toshmirzayeva, D. Mannopova 5-sinf ona tili darslik

f)M. Qodirov, H. Ne'matov, M. Abduraimova, R. Sayfullayeva, B. Mengliyev 8-sinf ona tili darslik.

g)R. Sayfullayeva, B. Mengliyev "Hoziri o'zbek adabiy tili".